

Tabela 1. Od stereotypu do nierównego traktowania

Teoria	Rzeczywistość
I STEREOTYPY „to umysłowa reprezentacja świata” (Nowak, 2000, s.24)	dziewczyny radzą sobie znacznie gorzej z przedmiotami ścisłymi
II UPRZEDZENIA „są nieuzasadnionymi, negatywnymi postawami wobec osoby lub grupy spostrzeganej jako inna”*(Wosińska, 2004 s.469)	dziewczyny zatem nie powinny studiować informatyki, ekonomii, matematyki, fizyki...
III DYSKRYMINACJA „jest nieuzasadnionym aktem szkodliwego działania wobec osoby lub grupy, spostrzeganej jako inna od własnej” (Wosińska, 2004s.469)	oblewam dziewczyny na egzaminie, to niemożliwe żeby umiały tyle samo co chłopaki

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Nowak, 2000, s. 24; Wosińska. 2004, s. 469

Proces dyskryminacji można przedstawić jako metaforę łańcucha, w którym pierwszym ogniwem będzie stereotyp. Stereotyp rozumiany jako uproszczony obraz osób, grup, społeczności powstaje w wyniku przyjęcia zafalszowanej (niepełnej) wizji świata, ugruntowanej przez tradycję, a zatem trudnej do zmiany. Kolejne ogniwo to uprzedzenia, stworzone na bazie stereotypu charakteryzują się negatywnymi osądami i opiniami nacechowanymi emocjonalnie. Finalnym ogniwem są zachowania różnicujące, negatywne i nieetyczne skierowane przeciwko osobie lub grupie osób, których dotyczył stereotyp. Czy to oznacza, że jesteśmy skazani na dyskryminowanie innych? Nie, nie jesteśmy, ponieważ uprzedzenia najczęściej ujawniają się w sprzyjających okolicznościach, sytuacjach, które umożliwiają ich bezpieczną aktywację. Czy jesteśmy wolni od stereotypów jako ludzie? Zdecydowanie nie, ale to do nas należy decyzyja, czy nierówne traktowanie będzie miało miejsce.

Przykłady nierównego traktowania (dyskryminacji) na poziomie instytucjonalnym są bardzo zróżnicowane, są to np.: nierówność zarobków, dostępu do awansu ze względu na płeć, uniemożliwianie uczestniczenia w szkoleniach ze względu na wiek, utrudnianie awansu ze względu na niepełnosprawność, ograniczenie dostępu do szkoleń ze względu na wyznanie, czy też molestowanie seksualne. Można im zapobiegać, ograniczać je tworząc odpowiednie procedury działania, których podstawowym zadaniem będzie ujawnianie aktów dyskryminacji, obejmowanie opieką instytucjonalną osób doświadczających dyskryminacji i podejmowanie działań dyscyplinujących wobec sprawców. Inną równie niebezpieczną formą dyskryminacji jest dyskryminacja interpersonalna, związana z bezpośrednimi relacjami pomiędzy ludźmi. W tej grupie zachowań są np. ignorowanie opinii, nieudzielanie głosu w dyskusji, nieodpowiadanie na powitanie lub pożegnanie, unikanie kontaktu wzrokowego, niezauważanie, niestosowne uwagi i żarty. Ten typ dyskryminacji pojawiać się może przede wszystkim w tych instytucjach, w których istnieje znaczna różnica statusu władzy, np. przełożony - podwładny, czy wykładowca - student. Uwrażliwienie na wszelkie przejawy dyskryminacji pozwoli na szybsze dostrzeganie problemu, który ze względu na swój charakter może mieć tendencję narastającą.

Konsekwencje nierównego traktowania dotyczą osób dyskryminowanych, środowiska, w którym dyskryminacja ma miejsce, ale także całego społeczeństwa. Osoba doświad-

czająca nierównego traktowania może doświadczać wielu silnych i negatywnych emocji, co wpływa niekorzystnie na jej stan zdrowia fizycznego i psychicznego, jak również determinuje jej efektywność i wydajność zawodową. Środowisko pracy, nauki, w którym nie dostrzega się dyskryminacji i nie reaguje na nierówne traktowanie staje się środowiskiem wrogim sprzyjającym narastaniu zachowań nieetycznych. Dodatkowo promującym kulturę przemocy i agresji.

Na koniec warto postawić pytanie: Co można zrobić, aby nierówne traktowanie zniknęło ze środowiska zawodowego w tym akademickiego? Zaproponować można dwutorowe działania: kierunek pierwszy to podnoszenie kompetencji społeczności akademickiej w zakresie równego traktowania, jak również korzystanie z narzędzi i procedur przygotowanych i funkcjonujących na Uniwersytecie w sytuacji doświadczania dyskryminacji. Po drugie wspieranie różnorodności i kształtowanie postaw, które akceptują różnorodność i wielokulturowość jako źródło doświadczeń, wiedzy, które wzbogacają i rozwijają dając nowy punkt widzenia. Stworzenie miejsca opartego na zaufaniu, zrozumieniu, tolerancji i otwartości umożliwi rozwój Uniwersytetu w wielu aspektach jego funkcjonowania.

BIBLIOGRAFIA:

Nowak, W. (2000). Teoretyczne i Metodologiczne Problemy Badań Stereotypów. Cz. II, *Zeszyty Naukowe W SB W Bydgoszczy Studia Z Nauk Społecznych Z. 15*, s.23-36.
Steciąg, M. (2022), *Równe traktowanie na Uniwersytecie Zielonogórskim: doświadczenie dyskryminacji reakcje*, Niepublikowane wyniki badania sondażowego realizowanego przez Zespół ds. Równego Traktowania Uniwersytetu Zielonogórskiego
Wosińska, W. (2004). *Psychologia życia społecznego*. GWP, Gdańsk
Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U.1997.78.483)
Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. z późniejszymi zmianami (Dz.U.2020.0.1320)

Pełnomocnicy rektora do spraw związanych z jakością kształcenia zapraszają na konsultacje. Ich terminy opublikowane są na stronach internetowych pełnomocników w zakładce KSZTAŁCENIE strony domowej UZ.

Z CYKLU

OTWARTA NAUKA

OTWARTE REPOZYTORIA DLA DANYCH BADAWCZYCH

Ewa Adaszyńska

Biblioteka Uniwersytecka

Realizowana przez polskie instytucje naukowe polityka otwartości, nakłada na badaczy obowiązek otwartego publikowania wyników badań naukowych, w tym danych badawczych, finansowanych ze środków publicznych tworzonych w ramach europejskich projektów Horyzont Europa oraz konkursów Narodowego Centrum Nauki. Obowiązek zarządzania danymi badawczymi (planowania i udostępniania danych w otwartym repozytorium) dotyczy konkursów realizowanych od 2021 r. Udostępnianie danych jest też często wymagane przy weryfikacji wyników badań prezentowanych w artykułach (to materiał do manuskryptu przekazywany wydawcy, jako tzw. supplementary data).

Dane badawcze to różnorodne materiały gromadzone w ramach prowadzonych badań naukowych, definiowane jako:

- zarejestrowane materiały o charakterze faktograficznym, powszechnie uznawane przez społeczność naukową za niezbędne do oceny wyników badań naukowych;
- dane zebrane, zaobserwowane lub wytworzone jako materiał do analizy w celu uzyskania oryginalnych wyników naukowych;
- wszystko, co zostało wyprodukowane lub wytworzone w ramach prowadzonych badań¹.

Do danych badawczych zaliczamy m.in.: dokumenty tekstowe, notatki, dane liczbowe, kwestionariusze, ankiety, wyniki badań ankietowych, nagrania audio i wideo, zdjęcia, zawartość baz danych (wideo, audio, teksty, obrazy), modele, algorytmy, oprogramowanie (skrypty, pliki), wyniki badań

komputerowych, obserwacje laboratoryjne, opisy metodologiczne, czasem także obiekty, próbki, artefakty, itp.².

Do danych badawczych powinno się zaliczać również dokumentację badań (informacje na temat pochodzenia danych, jak, gdzie i kiedy zostały zebrane i za pomocą jakich narzędzi?), a także metadane (opisy danych umożliwiające ich identyfikację i zrozumienie).

Narodowe Centrum Nauki w *Wytycznych dla wnioskodawców do uzupełnienia Planu Zarządzania Danymi w projekcie badawczym* pod pojęciem „dane” rozumie zarówno dane zebrane i dotąd nieprzetworzone, jak i dane wytworzone i poddane analizie, inne niż publikacje naukowe. Definicja ta obejmuje wszystkie możliwe formaty, zarówno cyfrowe, jak i niecyfrowe (np. próbki, wypełnione kwestionariusze, nagrania dźwiękowe, itd.)³.

Ustawa z 11 sierpnia 2021 r. o otwartych danych i ponownym wykorzystaniu informacji sektora publicznego (Dz.U.2021 poz. 1641) definiuje dane badawcze jako informacje sektora publicznego utrwalone w postaci elektronicznej, inne niż publikacje naukowe, które zostały wytworzone lub zgromadzone w ramach działalności naukowej w rozumieniu art. 4 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478, 619 i 1630) i są wykorzystywane jako dowody w procesie badawczym lub służą do weryfikacji poprawności ustaleń i wyników badań⁴.

² Foster. Open research data. Definitions, dostęp: <https://www.fosteropenscience.eu/content/open-research-data-definitions> [maj 2022].

³ Wytyczne NCN, dostęp: https://www.ncn.gov.pl/sites/default/files/pliki/regulaminy/wytyczne_zarzadzanie_danymi.pdf [maj 2022].

⁴ Ustawa, dostęp: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20210001641/O/D20211641.pdf> [maj 2022].

¹ „Prawne aspekty otwierania danych badawczych – poradnik”, oprac. K. Siewicz, N. Rycko, Warszawa, 2019, s. 5, dostęp: <https://drodb.icm.edu.pl/wp-content/uploads/2020/01/Prawne-aspekty-otwierania-danych-badawczych-%E2%80%93-poradnik.pdf> [maj 2022].

Ustawa wprowadza do polskiego porządku prawnego przepisy Dyrektywy w sprawie otwartych danych i ponownego wykorzystywania informacji sektora publicznego⁵.

Dane badawcze dzielić można na:

1. dane surowe, czyli takie, które uzyskano bezpośrednio w wyniku zastosowania narzędzia badawczego, w różnych przedsięwzięciach naukowych lub też zgromadzone na potrzeby konkretnych projektów, nieprzeanalizowane;
2. dane, które poddane zostały obróbce.

Otwarte dane badawcze to dane cyfrowe w otwartym formacie, udostępniane w Internecie bezpłatnie do swobodnego korzystania wraz z prawem do ponownego wykorzystania i udostępniania przez wszystkich do dowolnego celu. Dane mogą być dowolnie używane, rozpowszechniane oraz przetwarzane przez kogokolwiek i gdziekolwiek w dowolnym celu, jeżeli nie spowodują naruszenia tajemnic ani interesów związanych z komercjalizacją. Należy wziąć pod uwagę kwestie związane z prawami własności intelektualnej, ochroną danych osobowych i poufnością, komercjalizacją badań, bezpieczeństwem i uzasadnionymi interesami społecznymi zgodnie z zasadą „otwarty jak to najbardziej możliwe, zamknięty jak to konieczne”⁶.

Obowiązek udostępniania danych badawczych wymaga wyboru repozytorium, które spełniać będzie światowe standardy dotyczące gromadzenia, przechowywania i udostępniania danych badawczych dla poszczególnych dziedzin nauki według obowiązujących w nauce zasad.

Repozytoria mogą być:

1. ogólnego przeznaczenia, jeżeli gromadzą dane ze wszystkich dziedzin nauki, np. repozytoria Zenodo (<https://zenodo.org>) czy Figshare (<https://figshare.com>);
2. dziedzinowe, jeżeli gromadzą dane z konkretnych obszarów wiedzy, np. Archeology Data Services (<https://archaeologydataservice.ac.uk>) czy Dryad dla nauk medycznych, ścisłych oraz przyrodniczych (<https://datadryad.org>);
3. instytucjonalne, jeżeli gromadzą dane wytworzone przez pracowników jednej lub kilku instytucji naukowych czy też grantobiorców projektów, np. DataCat: The Research Data Catalogue University of Liverpool (<http://datacat.liverpool.ac.uk>) czy CaltechDATA California Technical Institute of Technology, (<https://data.caltech.edu/>)⁷.

W doborze repozytoriów pomocny jest globalny rejestr repozytoriów danych badawczych ze wszystkich dyscyplin akademickich **Registry of Research Data Repositories** (<https://www.repositorio.org/>)⁸.

3data.org). Pomocne mogą być też wykazy repozytoriów rekomendowanych przez poszczególnych wydawców, m.in. Springer, Elsevier Cambridge University Press, MDPI czy PLOS on.

W Polsce działają trzy repozytoria otwartych danych badawczych, które gromadzą, przechowują oraz udostępniają dane badawcze w formie cyfrowej w oparciu o najwyższe standardy. Są to:

1. repozytorium ogólnego przeznaczenia RepOD;
2. dziedzinowe repozytorium danych społecznych RDS;
3. dziedzinowe repozytorium Macromolecular Xtallography Raw Data Repository MX-RDR⁸.

Repozytoria prowadzi Uniwersytet Warszawski we współpracy z Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz Instytutem Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk, partnerami zaangażowanymi w tworzenie i rozwój repozytoriów dziedzinowych. Repozytoria powstały w ramach projektu Dziedzinowe Repozytoria Otwartych Danych Badawczych, realizowanego w latach 2018-2021. Repozytoria te spełniają najwyższe standardy otwartości, uwzględniają zasady FAIR, pozwalają na szybkie dzielenie się wynikami badań naukowych, są też bezpłatne zarówno dla użytkowników deponujących, jak i pobierających dane⁹.

Repozytoria działają w Dataverse, oprogramowaniu open source utworzonym na Uniwersytecie Harvarda. Zostało ono zmodyfikowane na potrzeby projektu przez programistów z ICM UW - Interdyscyplinarnego Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytetu Warszawskiego. Oprogramowanie oferuje szereg funkcji pozwalających na przechowywanie, opisanie oraz udostępnianie danych badawczych w sposób, który ułatwia spełnienie zasad FAIR oraz specyfikę dziedzinową¹⁰.

Zgodnie z zasadami FAIR udostępniane dane muszą być:

1. Findable - łatwe do znalezienia;
2. Accessible - dostępne;
3. Interoperable - interoperacyjne, umożliwiające łączenie z innymi danymi lub systemami;
4. Reusable - możliwe do ponownego wykorzystania¹¹.

Repozytorium Otwartych Danych RepOD <https://re-pod.icm.edu.pl>

8 Dziedzinowe repozytoria otwartych danych badawczych - ulotka informacyjna, dostęp: https://drodb.icm.edu.pl/wp-content/uploads/2021/09/A4_X-ulotka-1-wspol%CC%81na.pdf [maj 2022].

9 Dziedzinowe repozytoria otwartych danych badawczych. Archiwalna witryna informacyjna, dostęp: <https://drodb.icm.edu.pl/> [maj 2022].

10 Zob. Natalia Grunpeter, Repozytoria danych otwarte dla wszystkich badaczy, Pauza Akademicka, 2021, nr 566, dostęp: http://pauza.krakow.pl/566_3_2021.pdf [maj 2022].

11 Zob. Selekcja i przygotowanie danych badawczych do udostępnienia, oprac. W. Fenrich, Warszawa: ICM, 2019, s. 11-15, dostęp: <https://drodb.icm.edu.pl/wp-content/uploads/2019/10/Selekcja-i-przygotowanie-danych-badawczych-do-udost%CC%99nienia.pdf> [maj 2022].

5 Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) z 2019 r. w sprawie otwartych danych i ponownego wykorzystywania informacji sektora publicznego, dostęp: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L1024&from=DE> [maj 2022].

6 Zob. „Prawne aspekty otwierania danych badawczych”, op.cit.

7 „Jak korzystać z zasobów w repozytoriach danych”, oprac. N. Grunpeter, Warszawa, 2019, s.10-11, dostęp: <https://drodb.icm.edu.pl/wp-content/uploads/2019/10/Jak-korzysta%C4%87-z-zasob%C3%B3w-w-repozytoriach-danych.pdf> [maj 2022].

Repozytorium Otwartych Danych RepOD¹² to repozytorium ogólnego przeznaczenia, które służy do otwartego udostępniania wszelkiego typu danych badawczych wytworzonych, zebranych lub opisanych na potrzeby działalności naukowej. Z repozytorium mogą korzystać badacze ze wszystkich środowisk naukowych niezależnie od dyscypliny i afiliacji, a także instytucje naukowe zainteresowane tworzeniem własnych kolekcji. W Repozytorium mogą być gromadzone, przechowywane i udostępniane dane badawcze ze wszystkich dziedzin nauki, zebrane w kolekcjach tematycznych oraz w kolekcjach poszczególnych instytucji naukowych.

W RepOD funkcjonuje 7 kolekcji instytucjonalnych:

1. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu;
2. Uniwersytetu Szczecińskiego;
3. Politechniki Lubelskiej;
4. Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu;
5. Centrum Materiałów Polimerowych i Węglowych PAN;
6. Instytut Badań Systemowych PAN;
7. Interdyscyplinarnego Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytetu Warszawskiego.

Baza zawiera obecnie 97 kolekcji, 242 zbiory danych i 3644 pliki¹³. Zdeponowane zbiory otrzymują, nadawane im bezpłatnie identyfikatory DOI, dostępne w infrastrukturze. Repozytorium umożliwia wygenerowanie metadanych w m.in. w formatach: Dublin Core, DataCite, OpenAIRE, DDI (Data Documentation Initiative), JSON LD.

RepOD jest pierwszym polskim repozytorium otwartych danych badawczych, które działa od 2015 r., prowadzi je zespół Platformy Otwartej Nauki Interdyscyplinarnego Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytetu Warszawskiego. Od połowy roku 2020 r. RepOD działa na bazie wolnego oprogramowania Dataverse 4.11.

We wrześniu 2021 r. Uniwersytet Zielonogórski podpisał porozumienie z ICM UW w sprawie utworzenia instytucjonalnej kolekcji danych badawczych UZ w repozytorium otwartych danych RepOD umożliwiając autorom projektów opublikowanie tam swoich zasobów oraz tworzenie własnej kolekcji.

12 Zob. Ulotka RepOD, dostęp: https://drodb.icm.edu.pl/wp-content/uploads/2021/09/A4_X-ulotka-2-RepOD.pdf [maj 2022].

13 Repozytorium Otwartych Danych RepOD, dostęp: <https://repod.icm.edu.pl> [maj 2020].

Repozytorium Danych Społecznych RDS <https://rds.icm.edu.pl/>

Repozytorium Danych Społecznych RDS to dziedzinowe repozytorium służące do otwartego udostępniania ilościowych oraz jakościowych danych społecznych. Zawiera Archiwum Danych Jakościowych Instytutu Filozofii i Socjologii PAN (ADJ), które jest najstarszym polskim archiwum cyfrowym gromadzącym, opracowującym i udostępniającym materiały (dane badawcze) pochodzące ze społecznych badań jakościowych, a także Polskie Archiwum Danych Społecznych PADS, które jest wspólnym przedsięwzięciem Uniwersytetu Warszawskiego i Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk powołanym do opracowywania standardów archiwizacji i udostępniania danych pochodzących z badań społecznych o charakterze ilościowym¹⁴. RDS działa od 2020 roku, obejmuje 6 kolekcji, 414 zbiorów danych oraz 1423 pliki¹⁵.

Macromolecular Xtallography Raw Data Repository MX-RDR <http://mxrdr.icm.edu.pl/>

Macromolecular Xtallography Raw Data Repository MX-RDR¹⁶ to repozytorium służące do archiwizacji i udostępniania surowych danych dyfrakcyjnych zarejestrowanych dla kryształów makromolekuł MX-RDR. Obejmuje 17 kolekcji, 318 zbiorów danych oraz 2001 plików¹⁷.

14 Zob. Ulotka Repozytorium Danych Społecznych RDS, dostęp: https://drodb.icm.edu.pl/wp-content/uploads/2021/09/A4_X-ulotka-3-RDS.pdf [maj 2022].

15 Zob. Repozytorium Danych Społecznych RDS, dostęp: <https://rds.icm.edu.pl/> [maj 2022].

16 Zob. Ulotka Repozytorium MX-RDR, dostęp: https://drodb.icm.edu.pl/wp-content/uploads/2021/09/A4_X-ulotka-4-MX-RDR.pdf [maj 2022].

17 Zob. Repozytorium MX-RDR, dostęp: <http://mxrdr.icm.edu.pl/> [maj 2022].